

Az előadás kilenc tételt fogalmaz meg, két részre osztva. Az első öt tézis fogalmakkal foglalkozik, a további állítások a médiatudomány kézzelfoghatóbb kérdéseit boncolgatják.

A táv-jelenlét körüli felhajtást érdemes komolyan venni.

Számos tudós rosszalóan tekint a tapasztalás kibertérnek nevezett s állítólag új dimenziója körüli izgatott vitákra. A széles körben terjesztett szlogenek fényében úgy tűnik, hogy igazuk van. Irritáló hasonlóság figyelhető meg a sikkes digitális szerkesztők hirdetési és a posztmodern médiaelmélet bizonyos táborából hallható nyilatkozatok között. Olyan címek, mint „Táv-jelenlét: az idő és a tér korlátain túllépő technológia”, vagy „Táv-jelenlét: élő, interaktív ‘nézd, ahol tetszik’-videó az interneten” egyszerre váltják ki a metafizikai fantázia szárnyalását és az e-kereskedelemből ismert erőteljesebb reflexeket. Másrészt, ahogy W. J. Mitchell mondta a „kibertér” fogalmával kapcsolatban: „Olyan fordulatról van szó, amely a nyelvünkben található hiány pótlására jött létre.”¹ E szükségletre reagálva, íme egy jól átgondolt definíció:

A táv-jelenlét a szociális közelség lehetővé tételének művészete a földrajzi és az időbeli távolságok ellenére, a számítógépek, az audiovizuális és a telekommunikációs technológiák integrációja révén.²

Az ilyen világos és hasznos magyarázatok azonban nem jutnak el az újságcímek szintjéig. Úgy tűnik, hogy a „nyelvünkben található hiány”, amely a hétköznapi diskurzus izgalmanak magyarázata, nem igényel egyszerű megoldást. A táv-jelenlét érintkezik a varázslat és a rejtély kategóriáival, s ez a szemantikai többlet józan elemzéssel nehezen oldható meg.

---

¹ William J. Mitchell, „Replacing Place”, a Peter Lunenfeld szerkesztette *The Digital Dialectic. New Essays on New Media* című kötet (Cambridge, MA: MIT Press, 2001) 113. oldalán.

² Gerald M. Karam, „Telepresence – Current and Future Technologies for Collaboration (Did the Interstate System Kill Route 66?)”, az 1995-ös *Ontario Telepresence Project. Final Report, Information Technology Research Center, Telecommunication Research Institute of Ontario* című gyűjteményben. Elérhető a <http://www.dgp.toronto.edu/tp/tphp.html> cím alatt.

Talán nem is így kellene megközelíteni a kérdést. A technikai szakértelem hiánya a digitális technológiákról folyó hétköznapi eszmecserében maga is komolyan veendő tünet. A hírnök megölése nem megoldás. Gondolkozzunk el a Florian Rötzer német filozófus és újságíró szövegéből származó következő kifejezéseken: „a távolság és az időtartam eltűnése ... az úrközlekedés kiiktatja a kultúrák közötti valamennyi határt ... a valóság pluralizációja és relativizációja”.³ Érzélgős szavak ezek, de mindenkivel megértetik a problémát. Valóban úgy tűnik, mintha a globális, interaktív telekommunikáció korában eltűnt volna a térbeli távolság és az időtartam. Ellenetesként megemlíthetnénk, hogy a hálózatba kötött számítógépek nyilvánvalóan nem szüntették meg sem a teret, sem pedig az időt. Ez igaz is, csakhogy ez az ellenvetés visszavonulást jelent, a kihívással való szembenézés elkerülését.

Nem engedhetjük meg magunknak, hogy divatos és egyszerű magyarázatokat adjunk a táv-jelenlétről.

„Az idő és a tér korlátain való túllépés” és „a távolság és az időtartam megszüntetése” kifejezések alapvető zavartságot jeleznek, de óvatosan kell velük bánni. Nincsenek törvények, amelyek tiltanak a költői túlzást a PR-iparban, s úgy tűnhet: nem kifogásolható a spekuláció felhasználása annak a lelkesültségnek és megilletődésnek a megragadására, amellyel a határtalan információcsere jár. Ám az ilyen magyarázatként kínáló konstrukciók gondolatilag veszélyessé válnak. Vegyük például a távolságot. A táv-jelenlét állítólag kiiktatja a távolságot. De ha igazán erőltetjük a távolság megszűnését, miszticizmusba sodródunk, a technológia megértése zen jellegű megnyilvánulásokba torkollik.

A problémát megközelíthetjük úgy is, hogy tudomásul vesszük: nem tudjuk feloldani zavarodottságunkat a közelség és a távolság közötti különbségtétel nélkül. Paul Virilio arról panaszkodik, hogy „közelebb vagyunk ahhoz, ami nagyon távol van, s így egyre jobban eltávolodunk saját magunktól”.⁴

Ezt a panaszt csak akkor érthetjük meg, ha ismerjük a „közelség” fogalmának szokásos használatát. Ezt kell feltételeznünk és kiegészítenünk a szerző által sugallt extra csavarással. Képzeljünk el valakit, akinek semmilyen fogalma nincs a közelségről: egy ilyen embernek semmit nem fog jelenteni az a hír, hogy az elérhető új technikai megoldások közelebb hozzák hozzá a távoli eseményeket. Szükségünk van a tele-távolság közös értelmezésére, hogy különbséget tudjunk

---

³ Florian Rötzer, „Virtual Worlds: Fascination and Reactions”, a Simon Penny által szerkesztett *Critical Issues in Electronic Media* című kötetben (New York: SUNY Press, 1995), a 126. oldalon.

⁴ Idézi Barry Brown, Nicola Green és Richard Harper (szerk.), *Wireless World. Social and Interactional Aspects of the Mobile Age*, London: Springer, 2002, 26. o.

tenni fizikai környezetünk és ama különös benyomások között, amelyeket „közeli, de távolról jövő”-ként akarunk meghatározni. Ezt el kell különítenünk a „közelségben lévő távolság”-tól, amellyel a fenomenológus jellemezné például azt a feszültséget, amely a liftben együtt utazó emberek között keletkezik, akik próbálják távol tartani magukat egymástól.

A táv-jelenlétről szóló promóciós szövegekben gyakran tapasztalható zavar oka egyszerű. Az olyan fogalmak, mint a „jobb és bal”, az „igaz és hamis”, párokban működnek, s innen ered az időnkénti kísértés valamelyikük túlhangsúlyozására. Ennek közismert példája Baudrillard „univerzális szimulációja”. Az ilyen fogalmi extravagancia szinte elkerülhetetlenül zsákutcába vezet. Amint világossá válik, hogy a megtévesztésnek csak a tudással szemben van értelme, az inga a másik irányba leng ki: ahol nincs tudás, ott nincs megtévesztés sem. A közelség és távolság dialektikája lényegi kérdés. Ha „a távolság és időtartam megszüntetése”-t nem csupán újságírói zsargonként fogjuk fel, olyan utazásra vállalkozunk, amely csakis kínos filozófiai kuszasághoz vezethet.

Meggyőződéseink hálója feszültséggel terhelt. A táv-jelenlét szükségessé teszi az episztemológia néhány alaptételének újragondolását.

Úgy látszik, ellentmondás keletkezett. Hogyan mondhatjuk, hogy a felhajtást komolyan kell venni, miközben azt állítjuk, hogy ez zsákutcába vezet? Az egyik kiút az lehet, hogy elfogadjuk a mindenütt való jelenlét felszíni paradoxonát mint első benyomást, s aztán máshol keresünk ígéretesebb megközelítést az így felmerülő problémára. Ehhez jó kiindulási pont a modern tudományokkal egyszerre létrehozott, hagyományos episztemológiai scenárió. Ebben a paradigmában az emberi percepció a tudás megszerzésének nélkülözhetetlen feltétele. Az ember érző lény, aki appercepciós kapacitásának függvényében idő- és térbeli kölcsönhatásban áll környezetével. Triviális igazság, hogy az idegrendszer érző ingereket a befogadó entitás közelében keletkező stimulusnak kell kiváltania. Az anti-metafizikai empirikus filozófia annak rendje szerint az episztemológiai folyamat előfeltételeként határozta meg az érzéki benyomást.

Az ok-okozati láncolatok azonban nem korlátozódnak a közvetlen környezetre. Az emberre hatással lehet a radioaktív sugárzás, vagy a Föld ózonpajzsának elvékonyodása. Az elmúlt században látványosan bővült azoknak a behatásoknak a köre, amelyeket a technológia közvetít az egyes emberhez: gondoljunk csak az elektromosságra, a vezeték nélküli kommunikációra vagy a számítógépes hálózatokra. Az ismert episztemológiai scenárió a gyertya meggyújtását kísérő kognitív folyamat modellálására jött létre, viszont a villanykapcsoló működésének feldolgozásával nem tud megbirkózni. Az elektromosság elterjedése mégsem kényszerített ki episztemológiai revíziókat. Ennek valószínűleg az az oka, hogy a

dolog lényege nem az ok-okozati összefüggésekben rejlik. A tér rendkívül gyors fizikai folyamatokkal áthidalható, de ez önmagában még nem kérdőjelezi meg a tudásról alkotott hagyományos fogalmat, mivel az gondosan el van választva az ok-okozati mechanizmusoktól.

Az episztemológiai leírások jellemző összetevője a jelek használata. A szemiotikai dimenziók az ok-okozati összefüggésektől függetlenek. Valamely szó vagy kép érzékelésekor nem csupán átengedjük magunkat egy fizikai ingernek. Például egy színésznő felismerése az újságban közölt fényképen független az illető fizikai tartózkodási helyétől. Az emberi megismerés működését általában bizonyos szemiotikai rendszerek keretei közt tárgyaljuk, amelyek legszembetűnőbb közvetítő eszközei fogalmak vagy mondatok. Az információ ilyenfajta hordozói a kábelben futó elektromos áramtól látszólag erősen különböző tartományban működnek. Bizonyos értelemben mégis ősrégi dologról van itt szó. A klasszikus kép egyik fontos alapfeltételezése elavult.

A régi jelek meglehetősen statikusak voltak: kimondott szavak, szövegek, képek. Az érzékek szempontjából vagy jelen voltak, vagy nem. A jelentéssel bíró megnyilatkozást a beszélővel azonos helyen tartózkodó másik embernek kellett meghallania. Az adott szöveget egy szűken definiált környezetben kellett befogadni. Egyszerűen *nem volt lehetőség* szövegeknek a világ másik végéről, valós időben, ok-okozati mechanizmusok által történő megjelenítésére. A jeleket, annak ellenére, hogy potenciálisan távoli tartalmakat közvetítenek, be kell ágyazni az érzéki megismerés *közvetlen* tartományába. Közvetlen találkozás keretében kell őket befogadni. Ez jórészt így is maradt, de a modern médiumok lehetővé teszik, hogy nagymértékben túllépünk a jelrendszerek alapját képező kauzalitáson. Ma már nem függhetünk a hagyományos tapasztalás bizonyos korlátaitól a tudással kapcsolatos állítások alátámasztásánál. A tévében sugárzott élő riport nem fér bele az érzékek bizonyítási rendszerébe. Amikor a riporter a képernyőn keresztül megszólítja közönségét, olyan ok-okozati láncot feltételezünk, amely messze túlnyúlik a nappalinkon, s így teszi hitelessé a riporter mondatait. A klasszikus episztemológia különbséget tesz az érzéki ingerek és a konceptuális aktivitás között. Viszont nem jelöli ki az azonnali tele-közvetítés által továbbított kognitív tartalom helyét.

A jelenlét az időbeli és a térbeli dimenzióra egyaránt vonatkozik. Ez a kapcsolat komoly igénybevételnek van kitéve, és óvatosan használandó.

A nyelvek tetszetős illusztrációit adják a klasszikus filozófia tele-episztemológiai ártatlanságáról szóló fenti állításoknak. Ugyanazt a kifejezést, a „jelenlét”-et kínálja fel az adott pillanat és az adott pillanatban való részvétel megjelölésére. A „jelen levés” könnyen bővül „a jelen időpontban”-ná. Elég világos, hogy miért.

A tudás elsajátításának a telekommunikáció eljövetele előtti tipikus scenáriója szerint a térbeli tárgyak érzékelése – a teleszkópon keresztül látott tárgyak kivételével – egybeesett azok tényleges jelenlétével. Természetesen a jelek mindig is alkalmasak voltak nagy távolságok áthidalására. Nem voltak azonban beillesztve olyan technológiák kiterjedt ok-okozati hálózatába, amelyek lényegében késsedelem nélkül továbbítanak információt egy adott helyről onnan távol eső helyekre.

Az eredményeket jól ismerjük: a telefon, a rádió, a tévé és az internet egyfajta szemiotikai globalizációt kínálnak, azaz olyan szimbólumrendszereket, amelyekre már nem érvényesek a hagyományos beszéd, írás és nyomtatás korlátai. A jel minőségű színes pontok a monitoron nem mind „közvetlen” jelek. Mindent átható jelenlétük nem a jelölő és a jelölt közötti távolság áthidalásának eszköze. Mégis nehezen tudunk szabadulni annak a valaminek az erős hatásától, amit nevezhetnénk „reprezentációs közvetlenség”-nek, amely meghatározott technikai-szemiotikai elrendezés: egy jelkészlet a világon bárhol és bármikor való azonnali hozzáférhetőségének leírási kísérlete. Gondoljunk csak a futballstadionokban felszerelt óriási tévéképernyőkre. A játékot mutatják, ahogy azt otthonok milliósban látják, a tényleges eseményen jelen lévő közönségnek. Ilyen körülmények között *valóban* értelmesnek tűnik fel, hogy a távolság és az időtartam eltűnéséről beszéljünk.

Ugyanakkor ez mégis rossz irányba vezet, mint a következő érvelés mutatja. A térbeli kategóriák bizonyos jellemző módon valóban cserbenhagynak minket, mivel a tömeg lelkesedését egy távoli stúdióban manipulált képek táplálják. Ez azonban nem implikálja az időtartam megszűnését, ellenkezőleg. Az egésznek az a célja, hogy a kontinens minden nézője részese lehessen egy adott pillanatnak. Az időbeli jelenlét tehát nagyon is érvényben marad.⁵ A táv-jelenlét nem lehetséges közös térbeli és időbeli koordináta-rendszer nélkül, de a két rendszer alapvetően különbözik egymástól: bolygónk egésze látható lehet egy adott időpontban, de nem helyezhető el egy térbeli ponton. Bizonyos célok érdekében időbeli értelemben jelenlévőként lehet kezelni akár az egész emberiséget, de nem lehet fizikailag egyesíteni Budapesten. Ki kell egyeznünk a szimmetria mindent átható felborulásával, mivel a jelenlét térbeli jelentése elválik időbeli jelentésétől. A táv-jelenlét révén emberek egy bizonyos pillanatban osztoznak, de a fogalom megfelelő értelmében *nem* osztoznak a helyben. Az interneten keresztül bonyolított *chat* valós időben zajlik, de a *chat room* a szoftver által létrehozott képződmény. A „jelen levés” kategóriája a *chat folyamán* „az aktuális pillanatban való osztozás” és „egy virtuális környezetben való tartózkodás” elemeiből áll.

---

⁵ Meg lehetne próbálni egyszersmind kiugrani az időkeretből is, de ez nem témája a jelen dolgozatnak.

Az élet az itt és most-ból ered. Amikor szimmetriája felborul, az eredmény valószínűleg információ-túlterheltség lesz.

Gondoljunk valakire, aki megérkezik a moziba, és a jegyért sorban állók között szeretné megtalálni barátját. Felhívja mobiltelefonon. Mindketten ugyanazt a filmet szeretnék megnézni egy adott időben, de vajon jelen vannak-e ugyanazon a helyen? Triviális értelemben ez persze így van, de a médiaelmélet értelmezésében a dolgok ennél összetettebbek és érdekesebbek. A barát tartózkodási helye, ha felveszi a telefont, nem csupán az általános háromdimenziós koordináta-rendszer egy pontja; jelenlétét vezeték nélküli jelek gondosan megszerkesztett mechanizmusa közvetíti, esetleg a Földön kívüli rádióberendezéseken keresztül. Míg a két barát közös időkerete érintetlen marad – mindketten a film este 7 órai kezdését várják –, az általuk elfoglalt tér bonyolult hibrid jelenség. Vegyünk egy másik példát. Valaki egy kamera előtt állva a monitorra néz, amelyen látja saját képét, ahogyan azt ugyanakkor közvetíti a televízió. Hadd mellőzzem az ilyenfajta közelségek és tele-távolságok részletes elemzését, s legyen elég annyi, hogy hiábavaló igyekezet lenne, ha megpróbálnánk azokat a hagyományos térbeli jelenlét alapján értelmezni.

A „közvetített jelenlét” a következő képet sugallja: valami elérhető közelségben van, noha a valóságbeli távolság áthidalására igénybe vesszük a tele-továbbítást. Ez elegendő lehet a kétirányú kommunikációs rendszerek leírására, de nem elegendő a táv-jelenlét előrehaladottabb formáinak jellemzésére. Az utóbbi esetekben a közvetítés egyetlen mozdulattal átfogja az egész bolygó terét. Csupán kis túlzással telekommunikációs kontinuumról beszélhetünk, amely egy időben jeleníti meg az összes releváns közeget, miközben azokat továbbra is óriási távolságok választják el. A jelenlét *időbeli* aktualitást jelent, és a kihívás abban áll, hogy megbirkózzunk ezzel a fajta jelenléttel, amely jelenlét azzal is jár, hogy a nagyszámú információs csatorna egy második természetes környezetet hoz létre: a *virtuális* teret.⁶

A szimbolikus rendszerek materiális jelölőktől függenek. A mindenütt jelen lévő digitális telekommunikáció megzavarja számos ismert sémájukat.

Elsősorban az elektronikus adatcsere hatására figyeltek fel a tudósok a kommunikáció hagyományos eszközei (mint a beszéd, az írás és a nyomtatás) és információs tartalmuk közötti szoros illeszkedésre. Egy olyan megalapozott, érett technológia, mint amilyen a nyomtatás, utólagos bölcsesség alkalmazása esetén a tudás társadalmi szempontú előállítása, propagálása és kezelése stabilizációs

---

⁶ A virtualitás elemzése túlmutat a jelen dolgozat keretein.

tényezőjének tekinthető. Ez nemcsak a gutenbergi típusú információcserére igaz, hanem az olyan újabb formákra is, mint a fénykép, a telefon és a rádió. Minden esetben különböző felszerelések és konvenciók formájában egy-egy olyan technikai médium honosodott meg, amely bizonyos korlátokat szabott a szimbolikus eredmény lehetséges *Gestalt*-ja szempontjából. A jól ismert irodalmi műfajokhoz hasonlóan léteznek telefonálási és rádiós műfajok is.

Jelenleg változik a helyzet. Az úgynevezett „másodlagos szóbeliség” kategóriája, amely a Gutenberg utáni, műsorszórással és számítógépes hálózatokon közvetlenül továbbított, spontán kommunikáció megjelölésére jött létre, nem alkalmas annak megragadására, ami az elektronikus médiumok területén történik. A fényképet és a filmet, hogy csak egy példát említsek, még mindig döntően történelmi megközelítéssel, bizonyos kémiai folyamatok eredményeiként szemléljük. Pedig nyilvánvaló, hogy ezekre a területekre egyre inkább behatolnak a digitális eljárások. Amióta képek és hangok multimédia szoftverekkel szabadon generálhatók és transzformálhatók, mind az őket megjelenítő hordozó, mind pedig társadalmi szerepük pusztán epifenoménjává válik annak az alapul szolgáló elektronikus feldolgozórendszernek, amely nem tesz különbséget a szöveg, a kép és a hang között.

Nyilván továbbra is megkülönböztetjük a monitort a hangszórótól és a nyomtatótól. Az adott készülékek által kiszolgált érzékelési módok minden valószínűség szerint nem fognak eltűnni. De a táv-jelenléthez hasonlóan az elektronikus információ-feldolgozás elmosza a korábban természetes különbségtételt. A maximális felbontású grafikai szoftverek megjelenése előtt a fényképezés optikai-kémiai eljárása szavatolta a kép autenticitását, a pszicho-akusztikus modellálás korszaka előtt a hifi felvétel volt az audio-lejátszás leghitelesebb forrása. Az ilyen analóg médiatechnológiák most elveszítik hagyományos tartalomformáló kapacitásukat.

Több, a kommunikáció elterjedt fajtáit megkülönböztető definíció már nem megalapozott.

A mérnök a jelátvitel optimalizálására törekszik, de szaktudását az adott intézmény gyakorlata szerint használja. Olyan kultúrában szocializálódtunk, amely megkülönböztette a telefont, a rádiót és a számítógépes hálózatokat, viszont lehetetlen megjósolni a vezeték nélküli továbbítás jövőbeni fejlődési útját. Vegyük a digitális audio web-műsorszórást. Csak mérsékelt szaktudásra van szükség ahhoz, hogy egy számítógépet privát rádióállomássá alakítsunk át. A CD-meghajtóról zenét játszhatunk le, vagy egy élő eseményt továbbíthatunk a hangkártyán keresztül, amely így azonnal világméretű közösség által vehető. A következmények nagyrészt beláthatatlanok. Képzeljünk el hétmillió rádióállomást, amelyek egy-egy sztenderd PC-n futnak. Erre persze nem fog sor kerülni, mivel ez annak a társadalmi sémának a megszűnését jelentené, amelyet általában a rádióallo-

másokkal asszociálunk. Amíg értelme van a fogalomnak, viszonylag kevésnek kell lenni belőlük, kormányrendeletek szerint kell működniük, és jórészt profittermelésre kell törekedniük. Az ilyen intézményes korlátok egyszerűen nem illenek a web-műsorszóráshoz, amely, minden valószínűség szerint, alaposan meg fogja változtatni a közszolgálati és a kereskedelmi műsorszórási módjait.

Ezen a téren a technológia változása szorosan kapcsolódik a politikához.⁷ Az elektromágneses spektrum a rádiós műsorszórást szolgáló frekvenciasávokra volt felosztva. Mivel ezek az erőforrások korlátozottak voltak, szükségesnek tartották, hogy kormányzati szervek felügyeljék a spektrum szegmentumainak odaítélését. Ez persze csak annak bonyolultabb megfogalmazása, hogy a rádióállomásokat be kell illeszteni a rendelkezésre álló sáv szélességbe. Éppen az ellenkezője az internet-protokolloknak, sőt – mint kiderült – helytelen feltételezés. A hagyományos rádiós technológiák a nekik kiosztott teljes sáv szélességen „üvöltöttek”, azaz erős jeleket használtak a zaj és a megszakítások elfojtása érdekében. Léteznek ennél gazdaságosabb módszerek is a rádiójelek biztonságos továbbítására. Számítógépes chippekkel felszerelt vevőberendezések fejlettebb módon képesek az információt kiválasztani és feldolgozni. A „felbontott spektrum” módszereivel szinte korlátlan számú továbbítás lehetséges a teljes spektrumon. A digitális kiegészítésű rádióhoz, legalábbis az interferencia mentes sugárzás vonatkozásában, nincs szükség kormányzati szabályozásra. Ezenkívül alkalmas az IP/TCP kezelésére, ami újabb csavart jelent a határokat átlépő technológiai fejlemények már amúgy is kissé nehezen érthető összefoglalásában.

Az internet-protokollokon keresztül csatlakoztatott rádiókészülék kétirányú kommunikációra alkalmas, és – a megfelelő digitális kiegészítővel – adatok fogadására és küldésére egyaránt képes. Az ilyen készülékek egyik lehetséges felhasználása a környezeti információgyűjtés nehezen megközelíthető területeken, például bizonyos paraméterek nyomon követése a trópusi esőerdőkben. IP-címen keresztül irányítható, viszonylag olcsó rádiók vagy webkamerák csupán előfutárai az eljövendő megoldásoknak.⁸ Utolsó észrevételként gondoljunk csak arra, hogy a következő generációs mobiltelefonok, amelyek az UMTS sztenderdet használják, épp a „felbontott spektrum” technológiát alkalmazzák a teljesítmény, valamint a rendelkezésre álló kapcsolatok számának növelése érdekében. Ahogy a technológiák konvergenciája kiüriti az olyan ismert megkülönböztetések jelentését, mint az egy az egynek (*one-to-one*), egy a soknak (*one-to-many*) és sok a

---

⁷ Lawrence Lessig elemzést írt erről a kérdéskörrel. A következőkben mondottak jelentős részét *The Future of Ideas. The Fate of the Commons in a Connected World* című könyve (New York: Random House, 2001) ihlette.

⁸ További részletek: *The Cook Report in Internet Broadband Spread Spectrum Wireless Extends Internet Research of ISPs & Field Research Scientists*. Elérhető a <http://wireless.oldcolo.com/biology/progress2000/cookjul.pdf> cím alatt.

soknak (*many-to-many*) kommunikáció, az információ műfajaihoz való megszokott hozzáállásunk egyre inkább elkülönül de facto megvalósításuktól.

Újfajta földrajzot kell kifejlesztenünk, hogy meg tudjunk birkózni a közvetített jelenléttel.

Korábban a tipikus reprezentációk erősen függtek a helytől és a helyváltoztatástól. Rembrandt festményét az Amszterdamban kívül rendezendő kiállításra el kell vinni, és reprodukciói is meghatározott helyeken találhatóak. A telekommunikáció jelen ideje más szabályokat kényszerít a szóbeli, képi tartalmakra; még ha a politikus beszéde a helyszínen összegyűltekhöz szól is, óriási a különbség az esemény és a tévében róla készült riport között. A televíziós politika egyértelműen meghatározó erő napjaink demokráciáiban. Az audiovizuális információ egyidejűségére épülő szimbolikus rendszert kínál, amit jól megfogalmaz az osztrák televízió fő hírműsorának címe: „Zeit im Bild”, körülbelül „Jelenünk képekben”.

Ezek a táv-jelenlét viszonylag szerény implikációi; olyan kihívások, amelyekkel már fél évszázada szembenézhetünk. De ha egy pillantást vetünk a legutóbbi technikai fejleményekre, azt látjuk, hogy a 20. század többé-kevésbé megszokott információs struktúrájában felfordulás van. Ha mikrofont dugok a hangkártyámba, bizonyos szoftverek megléte esetén az interneten keresztül korlátlan ideig beszélhetek bárkivel nagyon csekély összegért. Hogyan nevezzük ezt a lehetőséget? A megszokott fogalmak szerint sem nem rádió, sem nem telefon, mint ahogy a webkamera nem film, és nem is tévé. A helyzet hasonlít a 19. századi építészethez, amely ősi formai szabályrendszerét vitte át az új építőanyagokra. A közvetített jelenlét tele van meglepetésekkel és potenciálisan kínos helyzetekkel.

De nem csupán – modern – életünk ez? Az Enron bukásának egy valószínűsíthető oka az, hogy a csalásnak áldozatul esett alapok pénzügyi vezetői nem ismerték kellő mértékben az elmúlt évtizedben kifejlesztett rendkívül kifinomult könyvelési és hiteleszközöket. És, hogy egy kicsit közelebbi példát említsek: nem közvetlen következménye-e az osztrák jobboldali mozgalom jelenlegi sikere annak, hogy a vasfüggöny felgördülésével egyértelmű kategóriák és határok szűntek meg? Az általános gazdasági elégedetlenséghez és geopolitikai megrázkódtatásokhoz képest, úgy gondolom, nagyon enyhe zavarokkal foglalkoztam. Igaz, az eddig elmondottakat a megfelelő kontextusba kell helyezni. Nem az volt a célom, hogy ismét újabb korszakot hirdessek meg, hanem hogy felhívjam a figyelmet az információs társadalom két strukturális jellemzőjére: (1) a térnek az időtől való bizonyos fokú elkülönülésére, valamint (2) a telekommunikációs ipar rendszerének alapvető átalakulására. Ha ez a – szenzációkeltő elemektől megtisztított – diagnózis, akkor mi marad a kiberfilozófia vonzóbb oldalából?

Testek nélkül nincs történelem, testek pedig nem lehetnek távolság nélkül.

A táv-jelenlét körüli felhajtást érdemes komolyan venni. De hogyan kerüljük elmélyülését? Íme néhány erősen elvont, puhatólódzó megfigyelés, amelyek egyesítik a leíró tartalmat és a metafizikai hatást. Az atombomba volt az első olyan szerkezet, amely ráébresztette az emberiséget arra, hogy egyetlen helyi cselekménynek azonnali globális kihatása lehet, akár egészen bolygónk megsemmisítéséig. Békésebb példa a Holdra szállás: egy olyan történelmi pillanat, amely megmutatta, hogyan lehet majd egy adott időpontban egyetlen egységesített helyként tekinteni a Földre. Az időbeli jelenlét minősége így rávetíthető a térbeli rendszerre. A nukleáris energia és a műsorszórás viszonylag egyszerű példák ennek alátámasztására. A közvetített jelenlét sokkal sűrűbbé vált. 2001-ben a magántulajdonban lévő mobiltelefonok reagáltak azonnal az éppen zajló terrortámadásra, nem pedig az Egyesült Államok katonai erői. Ez azt sugallja, hogy a nem túl távoli jövőben az egyidejűség és a mindent áthatás, tehát az erős értelemben vett táv-jelenlét együttesen érvényesül majd.

Ez a prognózis koncepcionális zavaron alapul. A szimbólumrendszerek szó szerint képesek tényállásoknak nagy távolságokon át való *megmutatására*, és, manapság, fénysebességgel kapcsolatba hozhatók forrásaikkal. Ez hozzájárul az ok-okozati egyidejűséghez, amely akár kétirányú is lehet, magában foglalva a kiinduló forrás választát. Ok-okozat kiváltotta események pedig, határesetben, felöllelhetik az egész tér-időt. De a *telekommunikáció* vonatkozásában ott van a csapda: a szimbólumok mások, mint az okok. Kicsit óvatosabb analitikus megfogalmazásban: a leírás két autonóm szintjéről van szó, amelyeket nehéz összhangba hozni. A globális felmelegedés olyan ok-okozati folyamat, amely egész bolygónkat érinti, de nem hordoz meghatározott információt. Hasonlóképpen az eredeti elektromágneses hullámok mindent áthatóak és nem informatívak. Csak azért, mert a mérnököknek sikerült tartalmat kódolni ilyen természeti jelenségekkel, nem szabad összetévesztenünk az ok-okozati kapcsolatokat a szimbólumok jellemzőivel. Még ha a szimbolikus médium, bizonyos értelemben, mindennütt jelen van is, ez nem jelenti azt, hogy a szimbolizált dolgok közelségében vagyunk. Egy szimbólumrendszer használata annyit tesz, hogy felismerjük a jelölő anyaga és a jelölés közötti kategoriális különbséget. Ez egyaránt érvényes, amikor egy közeli fára mutatunk, és amikor a tévében felismerjük egy énekes arcát. A fénysebesség és a válaszmechanizmusok egyszerűen nem kerülnek bele ebbe az egyenletbe.

A következtetés nem az, hogy az ember legyen közömbös az azonnali globális közlés technológiája iránt. Csupán emlékeztetni szerettem volna arra, hogy a szimbólumok mások, mint az egyszerű tárgyak. Az emberi fejlődés erre az enyhe skizofréniára épül, amely képessé tesz arra, hogy fizikailag jelen nem lévő tár-

gyakat mutassunk be. A táv-jelenlét, úgy látszik, azt ígéri, hogy végül ez a hézag is bezárul majd. De gondoljuk át még egyszer. Mit érne, ha a jelek egyetlen kozmikus pillanatban összeolvadnának a jelöletekkel?

A kozmológiaelmélet szerint a világűr történetét csak a megfigyelő műszereink által Föld-időben érzékelt sugárzásból lehet rekonstruálni. Ahhoz, hogy asztrológiai síkon értsük meg a dolgokat, az ilyen jeleket vissza kell írni a tér-időre, s újra be kell vezetni a távolságot, a távollétet és a folyamatot. Most képzeljük el bolygónkat egy Istenéhez hasonló közvetlenségben valamely távoli galaxisból nézve. Az összes jellemző térbeli viszony apró fényponttá olvadna össze. A távolban lévő intelligens lénynek kellene megfejtenie a rejtélyt azáltal, hogy újra bevezetne egy térbeli koordináta-rendszert, valamint a kiterjesztését áthidaló szimbolikus kommunikációt, hogy megérthesse az emberi létet. A gondolati kísérletnek kijózanító hatása lehet. Aki hajlik arra, hogy a táv-jelenlétet a távolság és az időtartam leküzdésének tekintse, gondoljon úgy magára, mint akire egy távoli galaxisból pillantanak le. Ekkor mindenki csupán egy jellegtelen folt, amely arra vár, hogy visszafejtsék egy időben és térben elhelyezett történetté.

